

RUANDA PAZAR BİLGİLERİ

T.C.
Ticaret Bakanlığı
Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği
Genel Müdürlüğü

İçindekiler

1. DIŐ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI	3
2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ	12
3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER	18
4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER.....	22
5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER	25

1. DIŐ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI

DıŐ Ticaret Politikası

Ruanda ekonomisi, 1994 yılında yaşanan soykırımdan derinden etkilenmiş, geçiş dönemiyle birlikte toparlanma sürecine girmiŐtir. 2000 yılından sonra ise Afrika'nın en hızlı gelişen ekonomilerinden birine dönüşmüŐtür. Ruanda Hükümeti'nin öncelikli hedefleri arasında ülkeyi bölgesel ticaret ve finans, turizm ve IT hizmetleri açısından bir merkez haline getirmek yer almaktadır. Tarım sektörü Ruanda ekonomisinin en önemli sektörlerinden birisidir. Toplumun %90'ı tarımla uğraşmaktadır. Bununla birlikte son dönemde tarım sektörünün GSMH'dan aldığı payda azalma gözlemlenmektedir. Son yıllarda Ruanda'da hizmet sektörü, tarımın yerine geçerek ülkenin en önde gelen sektörü haline gelmiştir. GSMH'nin yarısından fazlasını oluşturan hizmet sektörünün içine turizm, bankacılık ve finans, toptan ve perakende satış, otel ve restoranlar, ulaşım, depolama, iletişim, emlak, iş dünyası hizmetleri, ayrıca eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetleri girmektedir. Ülkede sanayi sektörü gelişme göstermektedir. Ruanda'da ithalata bağımlı olarak gelişse de imalat sektörünün önemi de artmaktadır.

Özel sektörün büyümesine büyük önem atfedilmektedir. Özel sektörün geliştirilmesi hedefinin üçayağı bulunmaktadır: başta ulaştırma ve enerji alanları olmak üzere altyapının geliştirilmesi, finansal sektörün geliştirilmesi ve insan kaynaklarının geliştirilmesi. Bu itibarla bankacılık sektörü önemli gelişme göstermiştir. Son dönemdeki yüksek büyüme oranları büyük oranda tarım ve hizmetler sektörlerindeki performansa bağılıdır. Artan tüketim ve yatırım harcamaları da büyümenin temel kaynaklarından. Kamu yönetimine ilişkin gerçekleştirilen reformlar da büyümeyi desteklemektedir. Benzer büyüme performansının sanayide de gerçekleştirilmesi hükümetin öncelikleri arasında yer almaktadır. Bu itibarla ülkedeki altyapı çalışmalarına hız kazandırılmaktadır.

Bu kapsamda, Ruanda'da yoksulluğu azaltmak, gelirleri artırmak, yaşam standartlarını iyileştirmek, istikrarı korumak, Ruanda ekonomisini dönüŐtürmeyi ve tüm Ruandalıların hayatlarını modernize etmeyi hedeflemek için hazırlanan "2050 Vizyon Belgesine" göre (2020-2050 yılları arasında her 5 yılda bir gözden geçirmelerle), Ruanda'nın 2035 yılında orta gelirli ülkeler, 2050 yılında ise yüksek gelirli ülkeler arasında girmesi hedeflenmektedir.

Gümrük Tarifeleri

Ruanda, Burundi, Kenya, Tanzanya, Uganda, Güney Sudan ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti (DRC) ile birlikte Doğu Afrika Topluluğu (EAC) gümrük birliğinin bir üyesidir. Gümrük tarifeleri, menşe kuralları, ithalat yasakları ve ticaret düzenlemeleri EAC aracılığıyla uyumlu hale getirilmiştir. Ruanda, ithalatın C.I.F (maliyet, sigorta ve navlun) değerine EAC ortak dıŐ tarifesini (CET) uygulanmaktadır.

Ruanda, EAC ülkeleri dışından ithalat için dört çeşit bir vergi yapısı kullanmaktadır.

Ürün	Vergi Oranı
Sermaye Malları ve Hammadde	0%
Bölgede bulunmayan ara mallar	10%
Bölgede bulunan ara mallar	25%
Mamul Mallar	35%
Hassas Mallar	>35%

İthalat vergisine (CIF değerine uygulanır) ek olarak, CIF+ithalat vergisi+işlem ücretlerine uygulanan ÖTV (ürünlere bağlı olarak değişen oranlar), CIF+ithalat vergisi+işlem ücretlerine uygulanan KDV (%18), CIF değerine uygulanan stopaj vergisi (%1,5), CIF değerine uygulanan altyapı geliştirme vergisi (%1,5), yalnızca yakıt ve petrol ürünlerine uygulanan stratejik rezerv vergisi (%0,2) ve CIF değerine uygulanan Afrika Birliği Vergisi (%0,2) yer alır. Aşağıdaki link kullanılarak bu vergiler hızlıca hesaplanabilir. (<https://rwandatrade.rw/Tariffs?!=en>)

İç Vergiler

Katma Değer Vergisi (VAT) :

Ruanda'da, katma değer vergisi (KDV, Value Added Tax-VAT), ülkenin vergi sisteminin önemli bir parçasıdır. KDV, Ruanda hükümetinin en önemli gelir kaynaklarından biridir ve toplam vergi gelirlerinin %25'ini oluşturmaktadır. Ruanda, KDV'yi 2001 yılında yürürlüğe koyarak geleneksel satış vergisi sistemini modernize etmiştir. Ruanda'da KDV oranları üç ana kategoride belirlenmiştir.

Standart Oran: %18, Çoğu mal ve hizmet için geçerlidir (örneğin, elektronik eşyalar, inşaat malzemeleri, otel hizmetleri).

Sıfır Oran (%0): Ruanda'dan ihraç edilen tüm mallar, yabancı ülkelere yapılan taşımacılık hizmetleri, tohumlar, gübreler ve tarım makineleri gibi tarımsal girdilerde oran sıfırdır.

İstisna ve Muafiyetler: Un, pirinç, mısır, fasulye gibi temel gıdalar, devlet tarafından sağlanan eğitim ve sağlık hizmetleri, bankacılık ve sigorta hizmetleri gibi finansal hizmetler, konut amaçlı kiralar duruma göre ya KDV'den istisnadır ya da KDV muafiyeti bulunmaktadır.

Yıllık cirosu 200 milyon RWF üzerinde olan işletmeler KDV kaydı yaptırmak zorundadır. Ciro su eşğın altında olan işletmeler de gönüllü olarak KDV kaydı yapabilir.

KDV mükellefleri, vergiyi aylık olarak beyan eder ve öder. Ruanda Gelir İdaresi (RRA), e-tax platformu üzerinden online beyan ve ödeme imkanı sunar. Faturalarda KDV ayrıca gösterilmeli ve RRA formatına uygun olmalıdır.

Ruanda'ya ithal edilen tüm mallar, gümrük vergisi ve diğer harçlara ek olarak %18 KDV'ye tabidir. KDV, malların gümrükten çekilmesi sırasında ödenir. İthal edilen bazı tarım makineleri ve tıbbi ekipmanlar KDV'den muaf olabilir.

2023'ten itibaren tüm KDV mükellefleri elektronik fatura düzenlemek zorundadır. Detaylı bilgi için RRA resmi sitesi (<https://www.rra.gov.rw>) ziyaret edebilir.

Kurumlar Vergisi (Corporate Income Tax)

Ruanda'da faaliyet gösteren tüm şirketler, yabancı şirketlerin daimi temsilcilikleri ve belirli yabancı kuruluşlar Kurumlar Vergisi ödemek zorundadırlar. Ruanda'da kurumlar vergisi oranları sektörlere ve şirket büyüklüklerine göre farklılık gösterir:

Kategori	Vergi Oranı	Açıklama
Standart Oran	%30	Ticari şirketler, sanayi ve hizmet sektörleri için geçerlidir.
Tarım ve Hayvancılık	%0	İlk 5 yıl vergi muafiyeti (sonra %15).
Turizm Sektörü	%15	Otel ve turizm tesisleri için geçerlidir.
Agro-İşleme	%15	Tarım ürünlerini işleyen şirketler için.
İhracat Odaklı Şirketler	%5	Gelirlerinin en az %80'ini ihracattan elde eden şirketler.
Borsada İşlem Gören Şirketler	%0	Ruanda Menkul Kıymetler Borsası'nda (RSE) listelenen şirketler için.

Kurumlar Vergisi Matrahı: Şirketin net kârı (brüt gelir - işletme giderleri + vergiye tabi olmayan gelirler) şeklindedir. Makine, bina veya teknoloji yatırımları için %50'ye varan indirimler bulunmaktadır. Ar-Ge harcamaları ekstra vergi indirimi ile desteklenir. Serbest bölgelerde faaliyet gösteren şirketler 10 yıl vergi muafiyeti alabilir. Beyan Dönemi, mali yılsonu itibarı iledir (genellikle 31 Aralık). Beyanname, mali yılın bitiminden sonra 3 ay içinde sunulmalı ve vergi ödenmelidir.

RRA'nın e-tax platformu üzerinden on-line beyan ve ödeme yapılır. Yıllık cirosu 10 milyon RWF altındaki işletmeler, basitleştirilmiş tek vergi (turnover tax) sistemine tabidir.

Ruanda'da faaliyet gösteren yabancı şirketler, yerel kârları üzerinden %30 vergi öder. Çifte vergilendirmeyi önlemek için yurtdışında ödenen vergiler mahsup edilebilir. Ruanda, çifte vergilendirmeyi önlemek için Türkiye dahil 20'den fazla ülke ile anlaşma yapmıştır. Anlaşmalar kapsamında vergi oranları düşürülebilir.

Diğer Vergiler

11 Şubat 2025 tarihinde Ruanda Maliye ve Ekonomik Planlama Bakanlığı tarafından yayımlanan Vergi Politikası Reformları hakkındaki duyuruya göre,

Kozmetik ve güzellik ürünleri: Makyaj malzemeleri, vücut losyonu ve saç ürünlerine CIF (Maliyet-Sigorta-Nakliye) üzerinden %15 özel tüketim vergisi (ÖTV) getirilmiştir. Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenen kritik farmasötik güzellik ürünleri ise bu vergiden muaf tutulmuştur.

Elektrikli araçlar dahil olmak üzere tüm araçların kayıt ücretlerinde artış yapılacaktır.

Yakıt vergisi: Sabit bir ücret olan litre başına 115 RWF'den, yol bakımını iyileştirmek için CIF'nin %15'ine ayarlanacaktır.

Cep telefonları: 2010 yılından bu yana muaf tutulan cep telefonlarına KDV yeniden getirilmiştir.

Bilişim teknolojisi (BT) ekipmanları: 2012 yılında BT'nin benimsenmesini teşvik etmek için muaf tutulan BT ekipmanlarına KDV yeniden getirilmiştir. BT ve İnovasyon Bakanlığı ile istişare edilerek belirlenen seçili BT ekipmanları muaf tutulmaya devam edecektir.

Kumar vergileri: Brüt kumar geliri üzerindeki vergi %13'ten %40'a çıkarılmış ve kazançlar üzerindeki stopaj vergisi %15'ten %25'e yükseltilmiştir.

Turizm vergisi: Turizm ve konaklama sektörüne yapılan yatırımları desteklemek için konaklama maliyetinin %3'ü oranında yeni bir vergi uygulanacaktır.

Hibrit araçlara vergi: Yeşil ulaşımı teşvik etmek ve karbon emisyonlarını azaltmak için hibrit araçlar, %25'lik ithalat vergisi muafiyetinden yararlanmaya devam edecektir. Daha uzun pil ömrüne sahip yeni hibrit araçların ithalatını teşvik etmek için yeni önlemler, aracın yaşına orantılı olarak özel tüketim vergisi getirmektedir (3 yaşın altındakiler için %5; 4-7 yaş arası için %10 ve 8 yaş ve üzeri için %15). Tüm hibrit araçlar için KDV ve stopaj vergisi %5 olarak yeniden uygulanacaktır. Yeşil ulaşımı teşvik etmek için elektrikli araçlar tamamen muaf tutulacaktır. Bu önlem, 2025/2026 mali yılında yürürlüğe girecektir.

Ayrıca, özel tüketim vergisini artırmak için aşağıdaki ayarlamalar yapılmıştır: Sigara, paket başına 130 Frw'den 230 Frw'ye, perakende fiyatının %36'sı, bira ise fabrika fiyatının %60'ından %65'ine yükseltilmiştir.

Havalimanı vergisi, 2024/2025'te %10'dan %12'ye ve orta vadede kademeli olarak %15'e çıkarılacaktır.

Ürün Standartları ile ilgili Uygulamalar

Ruanda ürün standartları ve uygulamaları, ülkenin ticaret, tüketici güvenliği ve ekonomik kalkınma hedeflerini desteklemek amacıyla oluşturulmuştur. Ruanda Standartlar Kurumu (RSB Rwanda Standards Board), ürün standartlarının belirlenmesi, uygulanması ve denetlenmesinden sorumlu ana kuruluştur. Ruanda, ürün standartları ve uygulamaları konusunda bölgesel ve uluslararası düzeyde öncü bir rol oynamaktadır. RSB'nin çalışmaları, ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklerken tüketici sağlığı ve güvenliğini de korumaktadır. Bu standartlar, Ruanda'nın küresel ticarete rekabet gücünü artırmakta ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunmaktadır.

RSB, uluslararası standart kuruluşları (ISO, IEC, CODEX Alimentarius gibi) ile iş birliği yaparak Ruanda'ya özgü standartlar geliştirir. Bu standartlar, tarım ürünleri, endüstriyel ürünler, hizmetler ve çevre yönetimi gibi çeşitli alanları kapsar. Ruanda, Doğu Afrika Topluluğu (EAC) üyesi olduğu için bölgesel standartlarla da uyumlu çalışır.

Ruanda'da satılan ürünlerin belirli standartlara uygunluğu, RSB tarafından belgelendirilir. Ürünlerin test edilmesi, muayenesi ve sertifikalandırılması gibi uygunluk değerlendirme süreçleri uygulanır. Özellikle gıda, ilaç, inşaat malzemeleri ve elektrikli cihazlar gibi kritik sektörlerde zorunlu belgelendirme gereklidir.

RSB, işletmelere ISO 9001 (Kalite Yönetim Sistemi) ve ISO 22000 (Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi) gibi uluslararası standartların uygulanması konusunda rehberlik eder. Bu sistemler, ürün kalitesinin sürekli iyileştirilmesini ve tüketici güveninin artırılmasını amaçlar.

RSB, ölçüm ve test ekipmanlarının doğruluğunu sağlamak için metroloji hizmetleri sunar. Akredite laboratuvarlar aracılığıyla ürünlerin fiziksel, kimyasal ve mikrobiyolojik analizleri yapılır. RSB, tüketicilerin standartlara uygun ürünler konusunda bilinçlenmesini sağlamak için eğitim ve bilgilendirme kampanyaları düzenler. Tüketici şikayetleri RSB tarafından incelenir ve gerekli önlemler alınır. Ruanda'ya ithal edilen ürünlerin standartlara uygunluğu, sınır kontrol noktalarında denetlenir. İhracat ürünlerinin de uluslararası standartlara uygun olması sağlanarak Ruanda'nın küresel pazarlardaki rekabet gücü artırılması sağlanmaktadır.

RSB, çevre dostu üretim süreçlerini teşvik etmek için çevre yönetimi standartları (ISO 14001) geliştirir. Enerji verimliliği standartları, ülkenin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkıda bulunur. RSB, küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) standartlara uyum sağlaması için teknik destek ve eğitim programları sunmaktadır. Bu, yerel üreticilerin hem yerel hem de uluslararası pazarlarda rekabet edebilmesini kolaylaştırmaktadır.

Örneğin, gıda ürünlerinin hijyenik koşullarda üretilmesi, paketlenmesi ve etiketlenmesi zorunludur. Özellikle süt, et ve tahıl ürünleri sıkı denetimlere tabidir. Yine çimento, tuğla ve diğer yapı malzemelerinin dayanıklılık ve güvenlik standartlarına uygun olması gereklidir. Elektrikli ve elektronik ürünlerin güvenlik ve enerji verimliliği standartlarına uygun olması gerekmektedir. İhracata yönelik kahve, çay ve baharat gibi ürünlerin de kalite standartlarına uygun olması gerekmektedir.

Test Etme, Muayene ve Belgelendirme

Ruanda'da test etme, muayene ve belgelendirme süreçleri, ürünlerin kalitesini, güvenliğini ve ulusal ve uluslararası standartlara uygunluğunu sağlamak amacıyla Ruanda Standartlar Kurumu (RSB - Rwanda Standards Board) tarafından yürütülmektedir. Bu süreçler, hem yerel üretim hem de ithalat ve ihracat için büyük önem taşır.

Test etme: ürünlerin fiziksel, kimyasal, mikrobiyolojik ve diğer teknik özelliklerinin belirlenmesi için laboratuvar ortamında yapılan analizleri kapsar. Ruanda'da test hizmetleri, RSB'nin akredite laboratuvarlarında veya RSB tarafından tanınan diğer laboratuvarlarda gerçekleştirilir. *Örneğin*, Gıda Ürünleri: Mikrobiyolojik analizler, pestisit kalıntıları, ağır metal analizleri, besin değerleri, katkı maddeleri. Tarım Ürünleri: Kahve, çay, baharatlar gibi ihracata yönelik ürünlerin kalite parametreleri. İnşaat Malzemeleri: Çimento, tuğla, beton gibi malzemelerin dayanıklılık ve mukavemet testleri. Elektrikli ve Elektronik Ürünler: Güvenlik

testleri, enerji verimliliği testleri. Kimyasal Ürünler: Temizlik malzemeleri, kozmetik ürünlerinin kimyasal bileşen analizleri bakımında test edilir.

Muayene (Inspection): Muayene, ürünlerin fiziksel olarak incelenmesi ve belirli standartlara uygunluğunun kontrol edilmesi sürecidir. Bu süreç, üretim aşamasında, ithalat ve ihracat sırasında veya piyasa denetimlerinde gerçekleştirilir. *Örneğin*, üretim öncesi muayenede, hammaddelerin ve üretim süreçlerinin kontrolü yapılır, üretim sürecinde ise üretim hatlarında kalite kontrolü yapılır, son olarak ürünler piyasaya sunulmadan önce incelenir, ithalat ve ihracat muayenesinde ise sınır kontrol noktalarında ürünlerin standartlara uygunluğunun kontrolü yapılmaktadır.

Belgelendirme (Certification): Belgelendirme, ürünlerin veya sistemlerin belirli standartlara uygun olduğunu gösteren resmi bir onay sürecidir. Ruanda'da belgelendirme, RSB tarafından veya RSB'nin yetkilendirdiği kuruluşlar tarafından yapılır.

Belgelendirme Türleri:

Ürün Belgelendirme: Ürünlerin ilgili standartlara uygunluğunu gösteren belgeler verilir. Örnek: Gıda ürünleri için "RS Mark" belgesi, elektrikli cihazlar için güvenlik belgesi.

Sistem Belgelendirme: İşletmelerin kalite yönetim sistemlerinin belgelendirilmesi. Örnek: ISO 9001 (Kalite Yönetim Sistemi), ISO 22000 (Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi).

Uygunluk Belgelendirme: İthal edilen veya ihraç edilen ürünlerin ulusal veya uluslararası standartlara uygunluğunu gösteren belgeler. Örnek: CE işareti, EAC (Doğu Afrika Topluluğu) uygunluk belgesi.

Çevre ve Enerji Belgelendirmesi: ISO 14001 (Çevre Yönetim Sistemi) ve enerji verimliliği standartlarına uygunluk belgeleri.

İthal edilen ürünler, sınır kontrol noktalarında muayene edilir. Gerekli testler yapıldıktan sonra uygunluk belgesi verilir. Standartlara uygun olmayan ürünlerin ülkeye girişine izin verilmez. İhraç edilecek ürünlerin uluslararası standartlara uygunluğu kontrol edilir. İhracat belgelendirmesi yapılarak ürünlerin hedef pazara kabulü kolaylaştırılır.

Ambalaj, Paketleme ve Etiketleme

Ruanda'da ambalaj, paketleme ve etiketleme uygulamaları, ürünlerin güvenliği, tüketici bilgilendirilmesi ve çevresel sürdürülebilirlik hedeflerini desteklemek amacıyla, Ruanda Standartlar Kurumu (RSB - Rwanda Standards Board) ve diğer ilgili kuruluşlar, bu alanda ulusal ve uluslararası standartlara uygun politikalar ve düzenlemeler geliştirmiştir. Ambalaj ve paketleme, ürünlerin taşınması, depolanması ve tüketiciye ulaştırılması sırasında korunmasını sağlar. Ruanda'da ambalaj ve paketleme standartları, ürün güvenliği, çevresel etkiler ve tüketici sağlığı dikkate alınarak belirlenmiştir. Ruanda, çevre dostu ambalaj ve paketleme uygulamaları konusunda öncü bir ülkedir. Plastik poşet kullanımının yasaklanması, bu alandaki en önemli adımlardan biridir. Tek kullanımlık plastik poşetlerin üretimi, ithalatı ve kullanımı yasaktır. Ambalaj malzemelerinin geri dönüştürülebilir olması teşvik edilir. Özellikle gıda ambalajlarında biyoplastikler ve diğer çevre dostu malzemeler kullanılmalıdır. Ambalaj malzemeleri, geri dönüştürülebilir veya biyolojik olarak parçalanabilir olmalıdır.

Etiketleme Standartları, Ruanda'da etiketleme standartları, özellikle gıda, ilaç ve kozmetik ürünleri için sıkı düzenlemelere tabidir. Etiketlerde resmi dillerden biri (İngilizce, Fransızca veya Kinyarwanda) kullanılmalıdır. Ürün adı, üretici veya ithalatçının adı ve adresi, net miktar (ağırlık, hacim veya adet), üretim tarihi ve son kullanma tarihi, içerikler veya bileşenler listesi, besin değerleri (gıda ürünleri için), kullanım talimatları ve uyarılar (ilaç ve kimyasal ürünler için) yer almalıdır. Özellikle kimyasal ürünler ve ilaçlar için gerekli uyarılar etikette belirtilmelidir.

Ruanda'ya ithal edilen veya Ruanda'dan ihraç edilen ürünlerin ambalaj ve etiketleme standartlarına uygun olması gereklidir. İthal edilen ürünlerin ambalaj ve etiketleri, Ruanda standartlarına uygun olmalıdır. Etiketlerde zorunlu bilgilerin eksiksiz olarak yer alması gereklidir. Standartlara uygun olmayan ürünlerin ülkeye girişine izin verilmez.

İhraç edilecek ürünlerin ambalaj ve etiketleri, hedef ülkenin standartlarına uygun olmalıdır. Özellikle Avrupa Birliği ve Doğu Afrika Topluluğu (EAC) ülkelerine ihracatta etiketleme kurallarına dikkat edilmelidir. Ruanda Standartlar Kurumu (RSB), ambalaj, paketleme ve etiketleme standartlarının uygulanmasından sorumludur. RSB, piyasa denetimleri yaparak ürünlerin standartlara uygunluğunu kontrol eder. Standartlara uygun olmayan ürünler için cezai yaptırımlar uygulanabilir.

Teknik Engeller

Piyasaya arz edilen tüm ürünlerin güvenli ve kaliteli olmasını sağlamak ülkelerin en temel öncelikleri arasındadır. Bu amaçla, ürünlerin uyması gereken teknik kriterler (standartlar ve teknik düzenlemeler) ile ürünlerin bu kriterlere uygun üretildiğini belgeleyen uygunluk değerlendirmesi işlemlerine günümüzde daha fazla başvurulmaktadır. Standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi prosedürleri, sınai, ekonomik ve ticari gelişmeye katkıda bulunan, insan can ve mal güvenliğini korumayı amaçlayan, modern ekonominin ve standardizasyon sisteminin temel taşlarıdır.

Bununla birlikte, standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi işlemleri çoğu zaman insan sağlığı ve güvenliği gibi meşru amaçların ötesinde ticarete teknik engeller olarak adlandırılan ve uluslararası ticaretin serbest akışını olumsuz etkileyen engellere yol açmaktadır. Uluslararası kabul görmüş standartlardan farklı teknik kriterler belirlenmesi ve gerektiğinden katı test ve belgelendirme işlemlerinin zorunlu kılınması bu alandaki en önemli sorunlardır. Şeffaf bir şekilde kabul edilmeyen ve uygulanmayan bu düzenlemeler ihracatçı firmalar açısından ek külfet ve maliyetlere de yol açmakta ve rekabet edebilirliklerini güçleştirmektedir. İhracatta karşılaştığımız ticarete teknik engellerin önlenmesi, sürdürülebilir ihracat artışının sağlanması açısından da önemlidir.

Bu kapsamda, T.C. Ticaret Bakanlığı Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdürlüğü internet sayfasında konu ile ilgili ayrıntılı bilgi mevcuttur (<https://teknikengel.ticaret.gov.tr/>). Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesi, ihracatçılarımızın ticarete teknik engeller alanında yararlanacağı ve etkin olarak kullanacağı temel bir platform olarak yapılandırılmıştır. Bu çerçevede; ihracata konu ülkenin ticarete teknik engeller uygulamaları hakkında bilgi sahibi olunabilmekte, ihtiyaç duyulan ülke mevzuat ve uygulamaları hakkında ilave bilgiler

Bakanlığımızdan talep edilebilmekte ve ihracatta karşılaşılan ticarete teknik engeller interaktif olarak Bakanlığımıza bildirilebilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik suretiyle ilgilenilen ülke ve ürün gruplarına ilişkin taslak düzenlemeler e-posta ile günlük olarak gönderilmektedir. Ayrıca, firmalarımız ihracatlarını olumsuz etkileyebilecek diğer ülke düzenlemelerini taslak aşamasında öğrenip yorum yapabilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik ücretsizdir.

Ruanda'da yasaklanmış veya kısıtlanmış mallar, ülkenin güvenlik, sağlık, çevre ve kamu düzeni gibi çeşitli nedenlerle düzenlemeler getirdiği ürünleri kapsar. Ruanda'da genel olarak yasaklanmış veya kısıtlanmış malların bazı örnekleri aşağıdaki gibidir. Tüm listeye (<https://www.rra.gov.rw/en/customs-services/importers/prohibited-and-restricted-goods>) adresinden ulaşılabilir.

Silahlar ve Mühimmat: Ruanda'da silah ve mühimmat ithalatı, satışı ve taşınması sıkı bir şekilde kontrol edilir. Yalnızca yetkili kurumlar ve özel izin sahipleri bu tür ürünleri bulundurabilir.

Uyuşturucu Maddeler: Yasa dışı uyuşturucu maddelerin (eroin, kokain, esrar vb.) üretimi, satışı, taşınması ve kullanımı kesinlikle yasaktır.

Tehlikeli Kimyasallar: Zehirli, patlayıcı veya çevreye zararlı kimyasalların ithalatı ve kullanımı sıkı düzenlemelere tabidir. Beyaz fosfor kullanılarak üretilmiş kibritler, cıva içeren tüm sabunlar ve kozmetik ürünler

Plastik Poşetler: Ruanda, çevre koruma amaçlı olarak plastik poşetlerin kullanımını yasaklayan öncü ülkelerden biridir. Ülkede plastik poşet ithalatı, üretimi ve kullanımı yasaktır.

Yasaklanmış İlaçlar: Ruanda'da ruhsatsız veya yasaklanmış ilaçların ithalatı ve satışı yasaktır. Tüm ilaçların Ruanda Sağlık Bakanlığı'ndan onay alması gerekmektedir.

Pornografik Materyaller: Pornografik içerikli materyallerin ülkeye girişi, dağıtımı ve satışı yasaktır.

Yasaklanmış Elektronik Cihazlar: Bazı elektronik cihazlar (örneğin, yasa dışı dinleme veya izleme cihazları) ülkeye sokulamaz.

Koruma Altındaki Hayvan ve Bitki Türleri: Nesli tükenmekte olan hayvan ve bitki türlerinin ticareti yasaktır.

Sahte veya Kalitesiz Ürünler: Sahte markalı ürünler, kalitesiz veya standartlara uymayan malların ithalatı ve satışı yasaktır.

Belirli Tarım Ürünleri: Bazı tarım ürünleri ve tohumlar, biyogüvenlik nedeniyle kısıtlamalara tabi olabilir.

Alkol ve Tütün Ürünleri: Alkol ve tütün ürünlerinin satışı ve kullanımı belirli düzenlemelere tabidir. Özellikle gençlere satışı yasaktır.

Yasaklanmış Yayınlar: Devlet güvenliğini tehdit eden veya nefret söylemi içeren yayınlar yasaktır.

2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ

Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları

Ruanda, üye ülkelerdeki ticari olmayan riskleri garanti eden ve Dünya Bankası'na bağlı olarak faaliyet gösteren Çok Tarafli Yatırım Garanti Ajansı'na üyedir. Ruanda, Dünya Ticaret Örgütü Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması'na (TRIPS) taraftır ve Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü üyesidir.

Ruanda, Afrika kıtasında yer alan ve son yıllarda ekonomik ve sosyal alanlarda önemli ilerlemeler kaydeden bir ülkedir. Fikri mülkiyet hakları (IPR - Intellectual Property Rights), ülkenin ekonomik kalkınmasında ve yenilikçiliğin teşvik edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Rwanda Development Board (RDB), ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklemek amacıyla kurulmuş bir kurumdur ve fikri mülkiyet haklarının korunması ve yönetimi de bu kurumun sorumlulukları arasındadır. RDB, patent, marka ve endüstriyel tasarımların tescil işlemlerini yürütmektedir. Ruanda'da buluşlar, patentler aracılığıyla korunur. Patent başvuruları, RDB tarafından değerlendirilir ve uygun bulunursa tescil edilir. Patentler, buluş sahiplerine belirli bir süre boyunca (genellikle 20 yıl) buluşlarını kullanma ve lisanslama hakkı verir. Ticari markalar, bir işletmenin ürün veya hizmetlerini diğerlerinden ayırt etmek için kullanılan işaretlerdir. Ruanda'da marka tescil işlemleri RDB tarafından yürütülür ve tescil edilen markalar, sahiplerine belirli bir süre boyunca (10 yıl, yenilenebilir) koruma sağlar. Telif hakları genellikle eser sahibinin ölümünden sonra 50 yıl boyunca devam eder.

Ruanda, **Çok Tarafli Yatırım Garanti Ajansı (MIGA)**'ya üyedir. MIGA, Dünya Bankası Grubu'nun bir kuruluşudur ve üye ülkelerdeki yatırımcıları ticari olmayan risklere (siyasi riskler, savaş, terör, kamu otoritelerinin sözleşmeleri ihlal etmesi gibi) karşı korumak amacıyla garanti sağlar. Ruanda'nın MIGA'ya üye olması, ülkenin yabancı yatırımları teşvik etme ve uluslararası yatırımcılar için güvenli bir ortam sağlama çabalarının bir parçasıdır.

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve TRIPS Anlaşması: Ruanda, Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'nun bir üyesidir ve dolayısıyla Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS)'e taraftır. TRIPS Anlaşması, fikri mülkiyet haklarının uluslararası düzeyde korunmasını sağlayan ve WTO üyesi ülkelerin uyması gereken standartları belirleyen bir anlaşmadır. Ruanda, TRIPS kapsamında fikri mülkiyet haklarını koruma ve uygulama yükümlülüklerini yerine getirmektedir.

Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) Üyeliği: Ruanda, Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO)'nun da üyesidir. WIPO, fikri mülkiyet haklarının küresel düzeyde korunmasını ve teşvik edilmesini amaçlayan bir Birleşmiş Milletler kuruluşudur. Ruanda'nın WIPO'ya üye olması, ülkenin fikri mülkiyet hakları konusunda uluslararası standartlara uyum sağlama ve bu alanda işbirliği yapma taahhüdünü gösterir.

Ruanda'da yabancı ülkelerde verilen yargı kararlarının tanınması ve uygulanması, belirli koşullara bağlıdır. Ruanda hukuk sistemi, yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi için karşılıklılık ilkesinin geçerli olması, adil yargılama ve temel hukuk düzenine aykırı olmaması ve yabancı mahkemelerin, davaya bakmak için yetkili olması gerekir. Ruanda mahkemeleri, yabancı yargı kararlarını bu kriterlere uygun olarak değerlendirir ve uygun görülürse tanır. Ancak, her bir kararın tanınması ve tenfizi, somut olayın koşullarına ve Ruanda hukukuna göre belirlenir.

Dağıtım Kanalları

Doğal kaynaklar bakımından bölgesindeki diğer ülkelere göre daha kısıtlı, denize çıkışı olmayan, küçük bir kara ülkesi olan Ruanda'da ticaret maliyetlerinin dünyanın en yüksekleri arasında olmasına yol açmıştır. Ayrıca, ülkenin bölgesel demiryolu ağlarına bağlantısının bulunmaması, ticaretin tamamen kara ve hava yoluyla yapılması ticaret potansiyelini kısıtlayıcı etkide bulunmaktadır. Orta Afrika ve Doğu Afrika arasında bir koridor rolü oynayabilmesi ve ticaret maliyetlerini düşürebilmesi bakımından lojistik sektörünün güçlendirilmesi Ruanda'nın bölgesindeki rekabet üstünlüğünü ele geçirmesi bakımından kritik öneme sahiptir.

Ruanda, yukarıda da belirtildiği üzere coğrafi konumu itibarıyla denize çıkışı olmayan, kara ile çevrili bir ülke (landlocked) olduğu için ithal ettiği malları genellikle kara ve hava yolunu kullanarak ülkeye sokmaktadır. Bu kanallar, ülkenin lojistik altyapısı, ticaret ortakları ve coğrafi sınırlamalar nedeniyle birbirini tamamlayıcı şekilde kullanılır. Ruanda'nın ithalat için kullandığı başlıca dağıtım kanalları:

Deniz Yolu

Ana Giriş Limanları Üzerinden Ruanda'nın denize kıyısı olmadığı için ithal mallar, önce komşu ülkelerdeki büyük limanlara deniz yoluyla ulaştırılır. Bu limanlardan kara yolu veya demir yoluyla Ruanda'ya taşınır. Ruanda'nın en çok kullandığı limanlar şunlardır:

-**Mombasa Limanı (Kenya)**, Ruanda'nın en önemli deniz giriş kapısıdır. Mombasa Limanı, Hint Okyanusu'nda yer alır ve Ruanda'ya giden malların büyük bir kısmı bu liman üzerinden taşınır. Mallar, Mombasa'dan kara yoluyla Ruanda'ya ulaştırılır.

-**Darüsselam Limanı (Tanzanya)**, Ruanda'nın ikinci önemli deniz giriş kapısıdır. Darüsselam Limanı, Hint Okyanusu'nda yer alır ve özellikle Tanzanya ile ticaret yapan şirketler için önemli bir lojistik merkezidir. Mallar, bu limandan kara yoluyla Ruanda'ya taşınır.

-**Diğer Limanlar:** Bazen, Djibouti Limanı veya Maputo Limanı (Mozambik) gibi alternatif limanlar da kullanılabilir, ancak bu nadiren kullanılmaktadır.

Kara Yolu

Ruanda, ithal mallarını komşu ülkelere kara yoluyla taşımak için yoğun bir şekilde kara yolu ağını kullanır. Ülkenin ana kara yolu güzergahları ise şu şekildedir.

-Mombasa-Kigali Koridoru (Kenya üzerinden), Mombasa Limanı'ndan Ruanda'nın başkenti Kigali'ye uzanan bu koridor, Ruanda'nın en yoğun kullandığı ticaret yoludur. Mallar, Kenya'nın içinden geçerek Ruanda'ya ulaşır.

-Darüsselam-Kigali Koridoru (Tanzanya üzerinden), Darüs-selam Limanı'ndan Ruanda'ya uzanan bu koridor, özellikle Tanzanya ile ticaret yapan şirketler için önemlidir.

-Kampala-Kigali Koridoru (Uganda üzerinden), Uganda üzerinden Ruanda'ya ulaşan bu koridor, özellikle Doğu Afrika Topluluğu (EAC) ülkeleri arasındaki ticaret için kullanılır.

Demir Yolu

Ruanda, demir yolu taşımacılığı konusunda henüz tam olarak gelişmiş bir altyapıya sahip değildir, ancak bölgesel projelerle bu altyapıyı güçlendirme çabaları devam etmektedir. Özellikle **Mombasa-Nairobi-Kampala-Kigali Demir Yolu Projesi**, Ruanda'nın deniz limanlarına demir yoluyla bağlanmasını amaçlamaktadır. Bu proje tamamlandığında, ithal malların taşınmasında demir yolu daha fazla kullanılacaktır.

Hava Yolu

Ruanda, hızlı ve değerli ithal mallar (örneğin, elektronik eşyalar, ilaçlar, taze ürünler) için hava yolunu kullanır. Ülkenin ana hava kargo merkezi, başkent Kigali'deki Kigali Uluslararası Havalimanı (KGL)'dir. Bu havalimanı, uluslararası hava kargo taşımacılığı için önemli bir merkezdir ve özellikle zaman hassasiyeti olan ürünler için tercih edilir.

Ruanda, Doğu Afrika Topluluğu (EAC) ve Afrika Serbest Ticaret Anlaşması (AfCFTA) gibi bölgesel entegrasyon girişimleri sayesinde ithalat süreçlerini kolaylaştırmıştır. Ayrıca, Ruanda Gelişim Kurulu (RDB), lojistik altyapıyı iyileştirme ve ticaret süreçlerini dijitalleştirme konusunda önemli adımlar atmıştır. Örneğin, Single Customs Territory (Tek Gümrük Bölgesi) uygulaması, ithalat süreçlerini hızlandırmış ve maliyetleri nispeten düşürmüştür.

Özetle, Ruanda, ithal ettiği malları deniz, kara ve hava yolu gibi çeşitli dağıtım kanallarıyla ülkeye sokmaktadır. Deniz yolu, özellikle Mombasa (Kenya) ve Darüsselam (Tanzanya) limanları üzerinden yoğun olarak kullanılırken, kara yolu bu limanlardan Ruanda'ya ulaşımın ana aracıdır. Hava yolu ise hızlı ve değerli ürünler için tercih edilir. Ruanda, lojistik altyapısını ve bölgesel entegrasyonunu sürekli geliştirerek ithalat süreçlerini daha verimli hale getirmektedir.

Ruanda'da mevcut gümrük kapıları ise özetle aşağıdaki gibidir.

Ruanda Gümrük Kapıları	
Ruanda- Uganda	
Gatuna (Katuna)	En büyük ve en önemli sınır kapısıdır. Kigali - Kampala ana yolu üzerinde bulunur. Birleşik Gümrük ve Göçmenlik Kontrolü (OSBP) uygulanmaktadır. Ticaret ve yolcu trafiği en yoğun geçiş noktasıdır. Tır ve otobüslerin yoğunlukla kullandığı sınır kapısıdır.

Kagitumba (Mirama Hills)	Doğu Ruanda ile Uganda arasında bir geçiş noktasıdır. Tarım ve ticaret ürünlerinin taşınmasında önemli rol oynar. EAC (Doğu Afrika Topluluğu) entegrasyonu çerçevesinde ticareti hızlandırır. Ruanda'nın doğusundaki Nyagatare ile Uganda'nın batısındaki Ntungamo arasında bulunur.
Cyanika (Kyanika)	Musanze (Ruanda) ve Kisoro (Uganda) şehirlerini birbirine bağlar. Turistler ve yerel halk tarafından yaygın olarak kullanılır. Ticari yük taşımacılığı açısından diğer iki sınır kadar yoğun değildir. Goril turizmine gelen ziyaretçiler tarafından kullanılır.
Ruanda-Tanzanya	
Rusumo	En büyük ve en yoğun sınır kapısıdır. Kigali ile Tanzanya'nın Dar es Salaam limanı arasındaki ana ticaret yolunun bir parçasıdır. EAC gümrük prosedürleri uygulanmaktadır. Büyük tır ve kamyonların sıklıkla kullandığı bir geçiş noktasıdır.
Kagitumba	Ruanda-Uganda-Tanzanya üçgeninde bulunur. Daha çok ticari geçişler ve mal taşımacılığı için kullanılır. Uganda üzerinden Tanzanya'ya geçmek isteyenler için alternatif bir sınır kapısıdır.
Ruanda-Burundi	
Nemba (Gasenyi)	En büyük ve en önemli sınır kapısıdır. Ruanda'nın Bugesera bölgesi ile Burundi'nin Kirundo bölgesini birbirine bağlar. Ticaret açısından yoğun kullanılan bir noktadır. OSBP sistemi ile gümrük işlemleri hızlandırılmıştır.
Ruhwa	Cyangugu (Ruanda) ile Cibitoke (Burundi) arasında yer alır. İkincil sınır kapısı olarak kullanılır. Daha çok küçük tüccarlar ve yerel halk tarafından kullanılır.
Kanyaru-Haut	Huye (Ruanda) ile Ngozi (Burundi) arasında yer alır. Alternatif bir sınır kapısıdır. Bölgesel ticaretin desteklenmesi açısından önemlidir.
Ruanda-Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DRC)	
La Corniche (Grande Barrière)	En büyük ve en önemli sınır kapısıdır. Gisenyi (Ruanda) ve Goma (DRC) arasında bulunur. Ticaret ve turizm açısından en yoğun kapılardan biridir. Büyük tır ve ticaret araçları için ana geçiş noktasıdır. EAC gümrük entegrasyonu ile hızlandırılmış işlemler uygulanmaktadır.
Petite Barrière	Goma (DRC) ile Gisenyi (Ruanda) arasında küçük çaplı bir sınır kapısıdır. Günlük işçi, küçük tüccar ve yayalar tarafından kullanılır. Daha az yoğunluklu, ancak sürekli açıktır.
Rusizi I	Bukavu (DRC) ile Cyangugu (Ruanda) arasında bulunur. Yoğun ticaret ve taşımacılık yapılan bir sınır kapısıdır. Büyük kamyonlar ve ticaret malları için kritiktir.
Rusizi II	Daha küçük bir sınır kapısıdır. Daha çok yerel halk ve küçük tüccarlar tarafından kullanılır.

Tüketici Tercihleri

Ruanda'da nispeten düşük ortalama gelir seviyesi nedeniyle tüketiciler genellikle fiyat hassasiyeti gösterir. Bu durum, özellikle günlük tüketim ürünleri ve temel ihtiyaç mallarında Çin ve Hindistan menşeli ucuz ürünlerin pazarda hakimiyet kurmasına yol açmıştır. Ancak, Ruanda'nın son yıllarda ekonomik büyüme ve orta sınıfın genişlemesiyle birlikte, kaliteye öncelik veren tüketici grupları da belirginleşmeye başlamıştır. Ruanda'da Hindistan kökenli topluluk Kenya'daki kadar büyük olmasa da, özellikle Kigali'deki küçük ölçekli işletmeler ve ticaret ağlarında Hindistanlı girişimciler etkindir. Çin menşeli ürünler, düşük fiyat avantajıyla tekstil, elektronik ve inşaat malzemeleri gibi sektörlerde yaygın şekilde bulunur. Ayrıca, Çinli firmalar Ruanda'nın altyapı projelerinde aktif rol alarak (örneğin yol, hastane ve konut inşaatları) yerel pazarla entegre olmuştur.

Son yıllarda Ruanda hükümetinin "Made in Rwanda" girişimleriyle yerel üretimi teşvik etmesi ve tüketicilerin bilinçlenmesi, ucuz ürünlerin yanı sıra uzun ömürlü ve kaliteli ürünlere talep

artışını beraberinde getirmiştir. Özellikle dayanıklı tüketim malları (elektronik, mobilya) ve tarım makineleri gibi alanlarda ABD ve Avrupa menşeli ürünler "yüksek kalite" algısıyla tercih edilmektedir.

Ruanda pazarında Türkiye menşeli ürünler, kalite-fiyat dengesi sayesinde olumlu bir imaja sahiptir. Özellikle tekstil (hazır giyim, ev tekstili), inşaat malzemeleri ve tarım ekipmanları gibi sektörlerde Türk markaları, Çin ürünlerine kıyasla daha yüksek kalite standartlarıyla öne çıkmaktadır.

Ruanda'da ikinci el giyim ve elektronik ürünler özellikle düşük gelirli tüketiciler arasında popülerdir. Ancak, orta sınıfın büyümesiyle birlikte yenileştirilmiş (refurbished) teknoloji ürünleri (bilgisayar, telefon) de talep görmektedir. Bu segmentte Çin menşeli ürünlerin yanı sıra, Türkiye'den gelen uygun fiyatlı ancak kaliteli alternatiflerin de potansiyeli bulunmaktadır.

Ruanda'nın kalite odaklı dönüşümü, Türkiye'nin rekabetçi fiyatlı ancak Avrupa standartlarında ürünleri için bir avantaj yaratabilir. Hükümetin altyapı yatırımları ve şehirleşme projeleri, inşaat malzemeleri ve müteahhitlik hizmetleri için potansiyel sunmaktadır.

Özetle, Ruanda pazarında fiyat hassasiyeti ve kalite arayışı bir arada ilerlemektedir. Türkiye menşeli ürünler, bu ikili dinamikten yararlanarak pazarda daha güçlü bir konum elde edebilir. Özellikle yerel distribütörlerle iş birliği, hedef odaklı pazarlama ve hükümet destekli projelere katılım, Türk firmaları için kritik başarı faktörleri olacaktır.

Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler

Ruanda'da satışlar büyük oranda konvansiyonel mağazalarda gerçekleşmekte olup, çevrimiçi alışveriş imkan ve alışkanlığı henüz gelişme aşamasındadır. Büyük perakendecilerin alımlarını sınırlı sayıda toptancı aracılığıyla gerçekleştirdiği gözlemlenmektedir. Lojistik kısıtlar ve altyapı eksiklikleri perakende sektörünü zorlaştıran faktörler arasında yer almaktadır. Kigali gibi büyük şehirler dışındaki bölgelere ulaşabilmek için güçlü bir distribütör ağı oluşturulması gerekmektedir. Fiyata duyarlı olan pazarda maliyetlerin düşük tutulması satışları artırmada önemli bir rol oynayacaktır. Öte yandan, pazarda Türk mallarına yönelik olumlu bir algı bulunmaktadır. Türk malı ve markalarının tanınırlığının artırılması ve fiyat-kalite dengesine vurgu yapan bir pazarlama stratejisinin benimsenmesi satışları olumlu yönde etkileyecektir.

Kamu İhaleleri

Ruanda'da kamu ihaleleri, şeffaflık, rekabet ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda yürütülmektedir. Ülkede kamu alımlarını düzenleyen ana kurum, Rwanda Public Procurement Authority (RPPA) yani Ruanda Kamu İhale Otoritesi'dir.

Yasal Çerçeve: Ruanda'da kamu ihaleleri, 2018 yılında yürürlüğe giren "Public Procurement Law No. 62/2018" ile düzenlenmektedir. Bu yasa, kamu kurumlarının mal, hizmet ve yapım işleri alımlarında uyması gereken usul ve esasları belirlemektedir.

İhale Usulleri: Ruanda kamu ihale mevzuatında açık ihale, sınırlı ihale ve doğrudan temin gibi çeşitli ihale usulleri mevcuttur.
Daha ayrıntılı bilgi edinmek için (<https://www.rppa.gov.rw>)

3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER

Tarım ve Hayvancılık

Tarım sektörü, Ruanda'nın gelişiminde en stratejik sektörlerden biri olup toplam nüfusun yaklaşık %65'i bu tarıma uygun olan bu verimli topraklarda (ülke topraklarının %61'i) işteğal etmektedir. Ruanda'nın tarımsal üretiminin %83,1'i küçük çiftçilerden gelmektedir. Tarım sektörü, Ruanda'nın GSYİH'ına yaklaşık %25'lik bir katkı sağlamaktadır. Ayrıca Ruanda'da, bahçecilik, gıda işleme, dağıtım, soğuk zincir, büyük ölçekli çiftçilik için sulama ve tarım ekipmanlarının satışı, ürünlerin depolanması, süt, yoğurt, peynir ve tereyağının işlenmesi ve mekanizasyonu, et ve yem fabrikaları inşası alanlarında yatırım fırsatları bulunmaktadır. Bu fırsatlara ek olarak Ruanda hükümeti, tüm girdilerin gümrüksüz ithalatı, tarım ekipmanları için vergi muafiyeti, Ruanda'da üretilen ürünlerin cirosunun %50'sini ihraç eden kayıtlı bir yatırımcıysanız kurumlar vergisinde %50 indirim, İhracat odaklı kayıtlı yatırım projeleri için 7 yıllık vergi tatili (7 year tax holiday) gibi mali teşvikler sunmaktadır.

Ruanda hükümetince hayata geçirilmesi planlanan tarım ve gıda projeleri arasında; Ruanda Tarım ve Hayvan Kaynakları Bakanı Sayın İldephonse Musafiri, 25 Ekim 2024 tarihinde yaptığı açıklamada, FAO El Ele Girişimi kapsamında Ruanda'nın tarım sektöründe toplam değeri 785 milyon dolar olan beş önemli yatırım fırsatını aşağıdaki şekilde özetlemiştir.

Sığır Üretimi: Ticari sığır eti kombine üretim sistemleri geliştirmek için 40,2 milyon ABD doları tutarında yatırım. Gako ve Gabiro tarım merkezlerinde belirlenen uygun alanlarda sığırların yeniden stoklanması, modern bir mezbaha, bir hayvan yemi fabrikası ve deri ve post işleme için yatırım yapılacaktır.

Hayvancılık: Artan yerel ve bölgesel talepleri karşılamak için et ve kümes hayvanı ile domuz üretimini hedefleyen 169,8 milyon ABD doları tutarında bir yatırım. Planlanan yatırımlar arasında bir adet et ve yem fabrikası inşası, bir adet yumurta tavuğu kuluçkahanesi, bir üreme çiftliği, bir yem işleme tesisi ve kümes hayvanı ve domuz yemi için silo depolama tesisleri kurulması yer almaktadır. Ayrıca model kümes hayvanı ve domuz çiftlikleri de geliştirilecektir.

Çay: Ruanda'nın elverişli çay yetiştirme koşullarından ve artan küresel talepten yararlanmayı amaçlayan 289 milyon ABD doları tutarında bir yatırım. Plan, 300 milyon çay fidanı üretmeyi, çay ekimini 17.000 hektara yaymayı ve Nyamagabe Bölgesi'nde yeni bir çay fabrikası kurmayı içeriyor. Ayrıca, verimli tedarik zinciri lojistiğini sağlamak için tali yolların inşası alanında yatırım yapılacaktır.

Patates: Yerel tüketim ve ihracat için patates üretimi ve işlemenin genişletilmesini desteklemek için 63,8 milyon ABD doları tutarında yatırım. Ayrıca doku kültürü bitkileri ve mikro yumrular gibi erken nesil patates tohumları üretmek, standart depolama tesisleri kurmak ve bir patates işleme tesisi kurmak da planlanan yatırımlar arasındadır.

Horticulture (Bahçecilik): Meyve bahçesi plantasyonlarına odaklanan avokado üretim merkezleri için 40,5 milyon ABD doları ve yüksek değerli pazarları hedefleyen acı biberler için

181,8 milyon ABD doları dahil olmak üzere toplam 222,3 milyon ABD doları tutarında yatırım yapılacaktır.

Sanayi

Ruanda sektörel yatırım fırsatları içerisinde; ilk göze çarpan sektör altyapı sektörüdür. Bu alanda Ruanda, yıllık bütçesinin neredeyse onda birini ulaşım ve diğer altyapılara ayırmaktadır. Bu kapsamda, yol inşaatı, yenileme ve bakım, asfaltlanmamış ulusal yolların asfaltlanması ve yenilenmesi, çevre yollarının inşası, tartım köprü istasyonlarının kurulması ve faaliyete geçirilmesi, tali yolların yenilenmesi alanlarında yatırım fırsatları mevcuttur. Sunulan teşvikler ise makine ve hammaddelerin gümrüksüz ithalatı, en az bir milyon sekiz yüz bin ABD doları (1.800.000 ABD doları) değerinde inşaat projeleri için ilk yıl için yüzde elli %50 sabit hızlandırılmış amortisman oranına hak kazanmaktadır. Ayrıca bu alanda kayıtlı bir yatırımcı sermaye kazancı vergisi (capital gain tax) ödememektedir. En az iki yüz elli bin ABD doları (250.000 ABD doları) eşdeğerinde yatırım yapan kayıtlı bir yatırımcı, Ruanda'daki üç yabancı çalışanı kayıtsız şartsız işe alabilmektedir.

Ruanda sektörel yatırım fırsatları içerisinde diğer önemli sektör gayrimenkul sektörüdür. Gayrimenkul sektörü, Ruanda için gelecekteki ekonomik büyümenin potansiyel bir itici gücüdür. Ruanda hükümeti, 2050 yılına kadar nüfusun %70'inin kentsel alanlarda yaşamasını hedefleyen Vizyon 2050 planımızın bir parçası olarak gayrimenkul gelişimini aktif olarak teşvik etmektedir. Sektör, Ruanda'nın GSYİH'sine yaklaşık %16 katkıda bulunmaktadır. Sektör, kentleşme, nüfus artışı ve konut ve ticari alanlara olan artan talep nedeniyle önemli bir büyüme kaydetmiştir. Ruanda, 2050 yılına kadar nüfusun tüm kesimleri için yeterince mevcut ve erişilebilir resmi bir konut sektörüne sahip olmayı hedeflemektedir. Kigali Şehri, Carnegie Mellon Üniversitesi, African Leadership Üniversitesi, Ruanda Üniversitesi Biyomedikal Mühendisliği Mükemmeliyet Merkezi, BioNTech ve Cooper Pharma gibi gelişmekte olan bir üniversite ve Teknoloji İnovasyon kümesine sahiptir. Yatırım fırsatları olarak, 100 milyon dolarlık A sınıfı ofisler, öğrenci konutları ve konut tesisleri ön plana çıkmaktadır. Ruanda'nın yıllık yeni konut ihtiyacı 30.000 yeni birim olup bu ihtiyacın %75'i orta gelir kategorisine hitap etmektedir.

Ruanda hükümetince hayata geçirilmesi planlanan güncel altyapı ve inşaat projeleri arasında;

1- Yerleşim Yerlerinin İslahı

(Upgrade opportunities 3 sites Gatenga, Mpazi and Nyagatovu in Kigali)

2- Kigali ve diğer şehirlerdeki bireysel ve ticari konut ihtiyacının karşılanması

(Yıllık 30.000 konut)

3- Kigali şehir içi toplu otobüs taşımacılığı altyapısının kurulması ve geliştirilmesi

(Construction and operation of Kigali Bus Rapid Transit)

4- Kigali çevre yollarının inşası, yenilenmesi ve bakımı, asfaltlanmamış ulusal yolların asfaltlanması ve yenilenmesi, tali yolların inşası

5- Kigali katı atık ve yönetim tesisinin inşası ve ıslahı

6- Otel, akademik bina, müze, park ve kamu kütüphanelerinin inşası ve ıslahı

7- Uçak bakım, havacılık eğitim tesislerinin inşası ve ıslahı

8- Mobilya fabrikalarının inşası yer almaktadır.

Hizmetler

Diğer sektör üretim sektörüdür. Ruanda'da üretim sektörü, son 5 yıllık dönemde %21,5'lik yıllık büyüme oranıyla GDP'ye %9,9 oranında katkı sağlamıştır. 2011'de Ulusal Sanayi Politikası'nın kabul edilmesinden bu yana, Made in Ruanda politikası, Girişimcilik Geliştirme Politikası (EDP), Yurtiçi Pazarı Geri Alma Stratejisi, Ulusal İhracat Stratejisi, KOBİ stratejisi ve Sınır Ötesi Ticaret stratejisi gibi çeşitli kritik politika müdahaleleri ve stratejileri geliştirilmiştir. Made in Ruanda politikası, yerel katma değeri %30 ve üzerinde olan kamu alım ihalelerinde diğer tekliflere oranla %15 öncelik tanımaktadır. Ayrıca Ham maddeler için %0 ara ürünler için %10, bitmiş ürünler için %25 oranında gümrük avantajları mevcuttur. Bu, Doğu Afrika Gümrük Birliği dışındaki tüm ülkelerden yapılan ithalatlar için geçerlidir.

Ruanda, şu anda 1280 sağlık ocağı, 520 sağlık merkezi, 57 hastane ve 5 ulusal sevk hastanesinden oluşan bir sağlık kamu hizmeti sistemi işletmektedir. Ruanda ayrıca genel hastaneler, özel göz hastaneleri, özel klinikler ve poliklinikler, diş klinikleri ve dispanserlerin bulunduğu canlı bir özel sağlık hizmetleri sektörüne sahiptir. Ruanda, son teknoloji ve özel tıbbi tesislerin cazibesi yoluyla daha iyi sağlık hizmeti sunumunu genişletmeyi ve tıbbi turizmi geliştirmeyi planlamaktadır; bu kapsamda kliniklere, uzmanlık hastanelerine ve teşhis merkezlerine büyük talep ve ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca, Ruanda'da tıp fakülteleri, hemşirelik paramedikal okulları, tıbbi mühendislik okulları ve e-öğrenme platformları gibi tıp eğitimi ve eğitim enstitülerine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kapsamda Ruanda hükümeti, en az 50 milyon ABD dolarına eşdeğer bir miktar yatırım yapıldığında 7 yıla kadar kurumlar vergisi muafiyeti sağlamaktadır. İlk yıl için %50 hızlandırılmış amortisman oranı ve en az 250.000 ABD doları yatırım yapan yabancı şirketlere çalışma testi olmaksızın 3 yabancıyı işe alma izni verilmektedir. İthal tıbbi ekipmanlarda da vergi muafiyeti bulunmaktadır.

Ruanda, 2035 yılına kadar üst orta gelirli, 2050 yılına kadar da yüksek gelirli bir ülke seviyesine çıkmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda; ülke çapında teknik ve mesleki eğitim okullarının altyapı geliştirme ve inşası, işgücü piyasalarının eğitimi programları ve akıllı sınıflar kurma, e-öğrenme ve dijital içerik geliştirme vb. yatırım fırsatları sunmaktadır. Ayrıca yabancı üniversitelerin Ruanda'da kampüs açmaları teşvik edilmektedir. Özel ve devlet üniversitelerinde öğrenci yurtları inşa etme ve yönetme fırsatları vardır. En az 50 milyon ABD doları tutarında yatırım yapıldığında 7 yıla kadar kurumlar vergisi muafiyeti sağlanmaktadır. İlk yıl için %50 oranında hızlandırılmış amortisman oranı, en az 250.000 ABD doları yatırım yapan yabancı şirketlere, çalışma testi (labor test) olmaksızın 3 yabancıyı işe alma izni verilmektedir. Teknik ve mesleki eğitim materyalleri için KDV muafiyeti sunulmaktadır. Diğer taraftan, kayıtlı BT firmalarına %15'lik bir kurumlar vergisi oranı bulunmakta olup üretim veya hizmetlere yapılan önemli yatırımlar (50 milyon doların üzerinde) için yedi yıla kadar potansiyel vergi tatilleri vardır. Yatırımcılar, belirli BT ekipmanlarında KDV muafiyetlerinden yararlanabilir ve olağan işgücü piyasası değerlendirmeleri olmadan oturma izni alabilir ve yabancı çalışanları işe alabilmektedir.

Madencilik

1920'lerden beri yapılan jeolojik araştırmalar, Ruanda'nın ülke genelinde büyük miktarda kalay, tantal, tungsten (3Ts) ve altın yataklarına sahip olduğunu göstermektedir. Ruanda, büyük miktarda tarihi mineral oluşumuna ve faal madenlere ev sahipliği yapmaktadır. Başlıca emtiaları kasiterit, volframit (%35 ila %70 tungsten derecesi), kolumbit-tantalit (%25 ila %55 arasında değişen Tantal derecesi), doğal altın (%99,999 Au) ve nadir toprak elementleri (REE'ler), beril, lityum içeren mineraller, fosfat mineralleri, değerli taşlar vb. gibi diğer pegmatit ile ilişkili nadir minerallerdir. Buna ek olarak, ülke amfibolit, granit, kuvarsit, volkanik kayalar, kil, kum ve çakıl gibi endüstriyel minerallere de sahiptir. Turba (elektrik üretimi için kullanılır veya yakacak odun alternatifi olarak işlenir) gibi diğer doğal kaynaklar da bol miktarda bulunmaktadır. Ruanda'daki madencilik faaliyetleri 1930'ların başında başlamış ve o zamandan beri sektör önemli reformlar geçirerek ülkenin en büyük ihracat geliri elde eden sektörlerinden biri haline gelmiştir. 2023 yılına gelindiğinde madencilik sektörü 2017'deki 373,4 milyon dolardan 1,1 milyar dolar ihracat geliri elde etmiştir. Ruanda, elektronik üretiminde kullanılan dünya tantalin %9'undan fazlasını üreterek bu metalin en büyük küresel üreticileri arasında 3.sırada yer almaktadır. (Avustralya %54, Kongo-Kinşasa %11) Madencilik, lkenin GSYİH'sine %3 katkıda bulunmaktadır. Yatırım fırsatları arasında şu anda Ruanda'nın madencilik sektörü çoğunlukla gelenekseldir; Sektörü yarı mekanize ve daha sonra endüstriyel seviyeye yükseltmek için modern teknolojiye ihtiyaç vardır, kanıtlanmış potansiyele kıyasla düşük olan üretimi artırmak için sektörde sondaj makineleri, buldozerler, yerçekimi masası sarsıcıları gibi madencilik ekipmanlarına ihtiyaç vardır.

Enerji

Yeşil Enerji (Green Energy) Sektörü; Ruanda'nın hedefi, 2050 yılına kadar iklime dayanıklı (climate-resilient) ve net zero ekonomisi haline gelmek ve 2030 yılına kadar sera gazı emisyonlarını %38 oranında azaltmaktır. Bu iddialı hedeflere ulaşmak için farklı girişimler ve stratejiler uygulamaya konulmuştur. İlk Ruanda Ulusal Döngüsel Ekonomi Eylem Planı ve Yol Haritası, ncelikli sektörlere bölünmüş 17 politika müdahalesi ve somut faaliyetle 2022'de başlatıldı. Eylül 2023'te Ruanda hükümeti, Ruanda'nın katılımını kolaylaştırmak ve Paris Anlaşması'nın 6. maddesi uyarınca karbon piyasası fırsatlarını en st düzeye çıkarmak için Ulusal Karbon Piyasası çerçevesini de başlatmıştır. Bu kapsamda *“iklim dirençli ürünler için tohum çoğaltımı”*, *“organik gübre üretimi”* *“yeşil ulaşım ve yeşil mobilite”* *“şarj altyapısına yatırım”* *“iklim uyumlu madenciliğe yatırım”* *“geri dönüşümü ölçeklendirmek için atık transfer ve toplama merkezlerine yatırım”* *“organik atıkların organik gübrelere, biyogaza ve hayvan yemine dönüştürülmesi”* alanlarında yatırım fırsatları mevcuttur.

4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER

İş Kültürü

Ruanda'nın iş kültürü, ülkenin tarihi, sosyal yapısı ve ekonomik hedefleriyle şekillenmiştir. Ruanda, son yıllarda hızlı bir ekonomik büyüme ve modernizasyon süreci yaşamaktadır. Bu süreç, iş kültürüne de yansımış ve Ruanda'yı Afrika kıtasında iş yapmak için çekici bir destinasyon haline getirmiştir.

Ruanda'da iş ortamı genellikle resmi ve profesyoneldir. İlk temaslarda ve toplantılarda resmi bir tutum sergilenir. İş görüşmelerinde ciddiyet ve saygı ön plandadır. Ruanda'da iş ilişkileri, kişisel ilişkiler üzerine kuruludur. İş ortaklarıyla güven inşa etmek önemlidir. İş görüşmelerinde öncelikle kişisel bağlar kurulur ve iş konularına daha sonra geçilir. Bu nedenle, iş görüşmeleri bazen beklenenden daha uzun sürebilir. Ruanda'da zaman yönetimi, Batı ülkelerine kıyasla daha esnektir. Toplantılar bazen planlanandan daha geç başlayabilir veya uzayabilir. Toplantılarda gündem genellikle esnektir ve katılımcıların fikirlerini paylaşmaları teşvik edilir. Özellikle hiyerarşik yapıya uygun davranmak önemlidir. Ruandalılar, beden dili ve sessizlik gibi sözsüz iletişim araçlarını da sıklıkla kullanır. Ruanda'da iş dünyasında hiyerarşik bir yapı hâkimdir. Kararlar genellikle üst düzey yöneticiler tarafından alınır. Bu nedenle, karar alma süreçleri bazen yavaş olabilir.

Ruanda'nın resmi dilleri Kinyarwanda, Fransızca ve İngilizcedir. İş dünyasında İngilizce yaygın olarak kullanılır. İş görüşmelerinde basit ve net bir dil kullanmak önemlidir.

Ruanda, 1994'teki soykırımın izlerini taşıyan bir ülkedir. Bu nedenle, soykırım ve etnik konular hakkında konuşmaktan kaçınmak önemlidir. Ruandalılar, ülkelerinin hızlı kalkınması ve birliğiyle gurur duyarlar. Bu nedenle, Ruanda'nın başarılarına saygı göstermek önemlidir. Ruanda, kadınların iş hayatında ve siyasette aktif rol aldığı bir ülkedir. Parlamentoda kadın temsil oranı dünyada en yüksek seviyelerdedir. Kadın iş liderlerine saygı gösterilir ve kadınlar iş dünyasında önemli pozisyonlarda yer alır.

Ruanda'da iş etiği ve sosyal sorumluluk önemlidir. Şeffaflık, dürüstlük ve adil ticaret uygulamalarına büyük önem verilir. Çevre dostu ve sürdürülebilir iş uygulamaları teşvik edilir. Özellikle plastik poşetlerin yasaklanması gibi çevre politikaları, iş dünyasını da etkilemiştir. İş yemekleri, Ruanda'da iş ilişkilerini geliştirmek için önemli bir araçtır. Yemeklerde genellikle yerel lezzetler ikram edilir. Sosyal etkinliklere katılmak, iş ortaklarıyla kişisel bağlar kurmak için fırsatlar sunar. Ruanda'nın iş kültürü, saygı, nezaket ve ilişki odaklı bir yapıya sahiptir. İş yaparken yerel kültüre uyum sağlamak, güven inşa etmek ve toplumsal hassasiyetlere saygı göstermek önemlidir. Ruanda, Afrika kıtasında iş yapmak isteyenler için büyüyen bir pazar ve dinamik bir iş ortamı sunmaktadır.

Para Kullanımı

Ruanda'da para kullanımı, hem nakit hem de dijital ödeme yöntemleriyle oldukça çeşitlidir. Ülkenin resmi para birimi Ruanda frangı (RWF)'dir. Banknotlar: 500, 1.000, 2.000, 5.000 RWF'dir. Madeni Paralar ise 25, 50 ve 100 RWF. 2024 yılı sonu itibariyle yıllık ortalama döviz kurunun *1 Dolar=1.383 RWF*, *1 Euro=1.439*, *1 GBP=1.735* olduğu, bu döviz kurları resmi olarak duyurulan rakamlar olup serbest piyasada ise döviz kurları bu rakamlardan biraz daha yüksek olarak işlem görmektedir. Örneğin *1 Dolar=1.423 RWF* olarak işlem görmektedir. Döviz Değişimi: ABD Doları (USD) ve Euro (EUR) gibi yabancı para birimleri, büyük şehirlerdeki bankalar ve döviz bürolarında kolayca Ruanda frangına çevrilebilir. Ancak küçük kasabalarda döviz bozdurmak zor olabilir.

Ruanda'da nakit, özellikle kırsal bölgelerde ve küçük işletmelerde yaygın olarak kullanılır. Büyük şehirlerde (Kigali gibi) nakit kullanımı hala yaygın olsa da, dijital ödeme yöntemleri giderek daha popüler hale gelmektedir.

Kredi Kartları: Visa ve MasterCard, büyük oteller, restoranlar ve alışveriş merkezlerinde kabul edilir. Ancak küçük işletmelerde ve kırsal bölgelerde kredi kartı kullanımı yaygın değildir. Banka Kartları: Ruanda'da yerel bankaların ATM'leri, Ruanda frangı çekmek için kullanılabilir. Uluslararası banka kartları da büyük şehirlerdeki ATM'lerde çalışır.

Ruanda, Afrika'da dijital ödeme sistemlerinin en gelişmiş olduğu ülkelerden biridir. Yaygın kullanılan dijital ödeme yöntemleri: *Mobile Money (Mobil Para)* Ruanda'da Mobile Money (Airtel Money, MTN Mobile Money) oldukça yaygındır. Mobil para cüzdanları, nakit yatırma, para transferi, fatura ödeme ve alışveriş yapma gibi işlemler için kullanılır. Özellikle kırsal bölgelerde banka hesabı olmayan kişiler için mobil para büyük bir kolaylık sağlar. *Online Bankacılık*, Ruanda'daki bankalar, online bankacılık ve mobil uygulamalar aracılığıyla para transferi, fatura ödeme ve hesap yönetimi gibi hizmetler sunar. Nakit Taşıma: Özellikle kırsal bölgelere seyahat ediliyorsa yeterli miktarda nakit bulundurmak gerekmektedir, küçük işletmelerde ve pazarlarda büyük banknotlarla ödeme yapmak zor olabilir. Bu nedenle küçük banknotlar (500, 1.000 RWF) taşımak önerilmektedir. ATM'ler: ATM'lerden para çekerken, uluslararası işlem ücretleri olabileceğini unutmamak gerekmektedir.

Pasaport ve Ülkeye Geçici Giriş Vizesi Uygulaması

Umumi pasaport sahibi Türk ve Ruanda vatandaşları girişte vizeye tabidir. Ruanda 2018 itibari ile tüm yabancılar için ülkeye gelişte alınabilen 30 günlük vize uygulaması başlatmıştır. Diplomatik, Hizmet ve Hususi Pasaport sahibi Türk ve Ruanda vatandaşları 25 Kasım 2020 tarihinden bu yana vizeden muaftır.

Resmi Tatiller ve Mesai Saatleri

Ruanda'da mesai saatleri genellikle sabah 08:00 ile akşam 17:00 arasındadır. Ancak bu saatler sektöre, kuruma ve bireysel işletmelere göre değişiklik gösterebilir. Genel olarak Pazar günü

çoğu resmi kurum ofis ve işletmeler kapalıdır. Fakat bazı bankalar, Cumartesi günleri yarım gün açıktır.

Ruanda 2025 yılı resmi tatilleri ise aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tarih	Gün	Tatil Adı	Açıklama
01 Ocak	Çarşamba	Yeni Yıl (New Year's Day)	Resmi Tatil
01 Şubat	Cumartesi	Kahramanlar Günü (National Heroes' Day)	Resmi Tatil
03 Şubat	Pazartesi	Kahramanlar Günü	Resmi Tatil
31 Mart	Pazartesi	Ramazan Bayramı (Eid al-Fitr)	Resmi Tatil
07 Nisan	Pazartesi	Tutsi Soykırımını Anma Günü (Genocide against the Tutsi Memorial Day)	Resmi Tatil
18 Nisan	Cuma	Kutsal Cuma (Good Friday)	Resmi Tatil
21 Nisan	Pazartesi	Paskalya Pazartesi (Easter Monday)	Resmi Tatil
01 Mayıs	Perşembe	İşçi Bayramı (Worker's Day)	Resmi Tatil
07 Haziran	Cumartesi	Kurban Bayramı (Eid al-Haj)	Resmi Tatil
01 Temmuz	Salı	Bağımsızlık Günü (Independence Day)	Resmi Tatil
04 Temmuz	Cuma	Kurtuluş Günü (Liberation Day)	Resmi Tatil
01 Ağustos	Cuma	Umuganura Günü (Umuganura Day)	Resmi Tatil
15 Ağustos	Cuma	Meryem Ana'nın Göğe Yükselişi (Assumption Day)	Resmi Tatil
25 Aralık	Perşembe	Noel Christmas Day	Resmi Tatil
26 Aralık	Cuma	Noel Sonrası Tatil (Boxing Day)	Resmi Tatil

Yerel Saat

Ruanda, Doğu Afrika Saati (EAT - East Africa Time) dilimini kullanır. Bu saat dilimi, UTC/GMT +2 olarak belirlenmiştir. Ruanda'da yaz saati uygulaması (daylight saving time) yoktur. Ruanda'da yerel saat, Türkiye'den 1 saat geridedir.

5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER

Şirket Türleri

Ruanda'daki hukuki çerçeve, yatırımları desteklemek amacıyla çeşitli işletme türlerinin kurulmasına olanak tanımaktadır. Bu işletme türleri şunları içerir: genel ortaklıklar, komandit ortaklıklar, sınırlı sorumlu ortaklıklar (LLP).

Genel Ortaklık (General Partnership): Bütün ortaklar sınırsız sorumludur. Ortaklar, birbirlerinin iş adına yaptıkları işlemlerden sorumludur. Genel ortaklardan en az biri Ruanda'da ikamet etmeli veya Ruanda'da bir temsilci atmalıdır. Genel ortaklar şirketin çalışanı olamaz. Tüm ortaklar, sermaye katkısını eşit olarak paylaşır (aksi belirtilmediği sürece).

Komandit Ortaklık (Limited Partnership): En az bir genel ortak ve en az bir sınırlı ortak içermelidir. Genel ortaklardan biri Ruanda'da ikamet etmeli veya bir temsilci atmalıdır. Ortaklar, bireyler veya tüzel kişiler olabilir.

Sınırlı Sorumlu Ortaklık (LLP): Tüzel kişiliğe sahip bir yapıdır. Ortaklar, yalnızca sermaye katkıları kadar sorumludur. Bağımsız varlıklara sahip olabilir ve adına mülk kaydedilebilir. Ortaklık anlaşması ile yönetilir.

Öte yandan yukarıda yer verilen genel bir sınıflandırmanın yanı sıra daha ayrıntılı olarak sınıflandırma yapmak gerekirse:

Hisse Senetli Şirket (Company Limited by Shares): Bu şirket türünde, sermaye hisse senetlerine bölünmüştür ve her bir hissedar, şirkete koyduğu sermaye miktarıyla sınırlı sorumluluğa sahiptir. Hissedarlar, şirketin borçlarından kişisel olarak sorumlu değildirler. Bu yapı, yatırımcılar için cazip bir seçenek sunar.

Garanti Limited Şirketi (Company Limited by Guarantee): Bu tür şirketlerde, ortaklar belirli bir garanti miktarı taahhüt ederler ve şirketin borçlarına karşı bu miktarla sınırlı sorumluluk taşırlar. Genellikle kâr amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından tercih edilir.

Hisse ve Garanti ile Sınırlı Şirket (Company Limited by Both Shares and Guarantee): Bu yapı, hisse senetli ve garanti limited şirketlerinin özelliklerini bir araya getirir. Hem sermaye yatırımı yapan hissedarlar hem de belirli bir garanti taahhüdünde bulunan üyeler bulunabilir.

Sınırsız Şirket (Unlimited Company): Bu şirket türünde, ortaklar şirketin borçlarından kişisel olarak sorumludur ve sorumlulukları sınırsızdır. Yüksek risk içeren bu yapı, genellikle belirli özel durumlar için tercih edilir.

Yabancı Şirket (Foreign Company): Ruanda dışında kurulmuş ancak Ruanda'da ticari faaliyet gösteren şirketlerdir. Bu şirketlerin, kendi ülkelerindeki tescil belgelerinin kopyası, ana sözleşmeleri ve Ruanda'da yetkili bir temsilci atamaları gerekmektedir. Yabancı şirketler, Ruanda'da şube açarak veya yerel bir ortaklık kurarak faaliyet gösterebilirler.

Yerel Limited Şirket (Local Limited Company): Ruanda'da yerel olarak tescil edilen bu şirketler, yerleşik olmayan hissedarlara sahip olabilirler. Ancak, en az bir yöneticinin Ruanda'da ikamet etmesi gerekmektedir. Tek hissedarla da kurulabilen bu şirketler, esnek bir yapıya sahiptir.

Şirket Kurma Prosedürü

Ruanda'da şirket kurma süreci, Doğu Afrika bölgesindeki en hızlı ve kolay süreçlerden biri olarak kabul edilmektedir. Ruanda Kalkınma Kurulu (Rwanda Development Board), şirket tescili, noter işlemleri ve göçmenlik hizmetleri gibi konularda tek hizmet sunan kurumdur. Şirket türleri ve kuruluş süreçleri hakkında daha detaylı bilgi almak için Ruanda Kalkınma Kurulu'nun resmi web sitesini ziyaret etmeniz önerilir. (<https://rdb.rw>) Başvurular çevrimiçi olarak yapılabilir ve genellikle 48 saat içinde tamamlanır.

Ruanda'da şirket kurarken, öncelikle şirket türünü belirlemeniz gerekmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere şirket türlerinden Limited Şirket (Ltd), Anonim Şirket (PLC), Şahıs Şirketi (Sole Proprietorship) ve Ortaklıklar (Partnerships) bulunmaktadır.

Şirket kurulum sürecinin ilk adımı, şirket adının onaylanmasıdır. Ruanda Kalkınma Kurulu (RDB) üzerinden şirket adı rezervasyonu yapılabilir. Şirket adının benzersiz olması ve daha önce alınmamış olması gerekmektedir.

Şirket kurulumu için gerekli belgeler arasında: Şirket ana sözleşmesi ve tüzüğü (Memorandum and Articles of Association), ortakların ve yöneticilerin kimlik belgeleri, şirketin fiziksel adresi bilgileri ve vergi kaydı için gerekli bilgiler bulunmaktadır.

Ruanda'da şirket kurulumu için başvurular genellikle on-line olarak RDB'nin iş kurulum portalı üzerinden yapılmaktadır. Başvuru sırasında gerekli belgelerin yüklenmesi ve başvuru ücretinin ödenmesi gerekmektedir.

Şirket kurulumu tamamlandıktan sonra, Ruanda Gelir İdaresi (RRA - Rwanda Revenue Authority) üzerinden vergi kaydı yaptırmanız gerekmektedir. (TIN Number denilen vergi numarası alınmalıdır). Ayrıca, faaliyet türüne göre gerekli işletme ruhsatlarını almanız da önemlidir.

Şirketinizde çalışan personel varsa, Ruanda Sosyal Güvenlik Kurumu (RSSB - Rwanda Social Security Board) üzerinden sosyal güvenlik kaydı yaptırmanız gerekmektedir.

Ruanda'da şirket kurulum süreci genellikle hızlı ve dijitalleşmiştir. Şirket kurulumu, ortalama olarak birkaç gün içinde tamamlanabilmektedir. Maliyetler ise şirket türüne ve büyüklüğüne göre değişiklik göstermektedir.

Ruanda, iş yapma kolaylığı açısından Afrika'da önde gelen ülkelerden biridir. Yabancı yatırımcılar için de uygun bir ortam sunmaktadır. Öte yandan hükümetin en önemli

önceliklerinden birisi yolsuzlukla mücadele olup, Ruanda bugün Afrika'da yolsuzluğun en düşük olduğu ülkeler arasında gösterilmektedir.

Dünya Bankası İş Yapma Kolaylığı sıralamasında 38.sırada olan Ruanda, Afrika'da Morityus'tan (13.sırada) ikinci sırada yer almaktadır.

Sigorta

Ruanda'da işçi sigortası ve diğer sigorta türleri, ülkenin sosyal güvenlik sistemi ve yasal düzenlemeleri çerçevesinde yönetilmektedir. Ruanda Sosyal Güvenlik Kurumu (RSSB) bu alanda önemli bir rol oynamaktadır. Ruanda'daki sigorta türleri ve işçi sigortası hakkında ayrıntılı bilgiler:

İşçi Sigortası (Sosyal Güvenlik): Ruanda'da işçi sigortası, çalışanların sosyal güvenlik haklarını korumak amacıyla uygulanmaktadır. İşverenler ve çalışanlar, RSSB'ye belirli oranlarda katkıda bulunmak zorundadır. Bu katkılar, çalışanların emeklilik, sağlık, işsizlik ve diğer sosyal risklere karşı korunmasını sağlar. Ruanda Sosyal Güvenlik Kurumu (RSSB) tarafından 11/01/2025 tarihinde kamuoyuna resmi olarak iletilen ve Ruanda Cumhurbaşkanlığı Kararına göre, İşverene ait primin aylık sigorta prim türü ve miktarı ile oranı: %6 emeklilik katkı payı (sigorta primi), %2 mesleki risk primi ve %0,3 doğum izni primi (kadın-erkek ayrımı olmaksızın)

Personele ait primin aylık sigorta prim türü ve miktarı ile oranı: %6 emeklilik katkı payı (sigorta primi) ve %0,3 doğum izni primi (kadın-erkek ayrımı olmaksızın) olarak belirlenmiştir.

Diğer sigorta türleri arasında, İş Kazası ve Meslek Hastalıkları Sigortası: İş kazaları veya meslek hastalıkları durumunda, çalışanlar tıbbi masraflar ve gelir kaybı için tazminat alabilir.

Analık Sigortası: Hamile çalışanlar, doğum izni ve doğumla ilgili tıbbi masraflar için destek alır.

İşsizlik Sigortası: İşsiz kalan çalışanlar, belirli bir süre boyunca gelir desteği alabilir.

Sağlık Sigortası: Ruanda'da sağlık sigortası, ülke genelinde uygulanan Community-Based Health Insurance (CBHI) programı kapsamında yönetilmektedir. Bu program, vatandaşların sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmayı amaçlar. CBHI: Tüm Ruanda vatandaşları, yıllık prim ödeyerek bu sigortadan yararlanabilir. Primler, gelir düzeyine göre değişiklik gösterebilir. CBHI, hastane masrafları, ilaçlar ve temel sağlık hizmetlerini kapsar. Özel sağlık sigortası: bazı şirketler ve bireyler, özel sağlık sigortası poliçeleri satın alarak ek sağlık hizmetlerinden yararlanabilir.

Araç Sigortası: Ruanda'da motorlu araç sahipleri, zorunlu trafik sigortası yaptırmak zorundadır. Bu sigorta, kaza durumunda üçüncü şahıslara verilen zararları karşılamayı amaçlar.

Zorunlu Trafik Sigortası: Araç sahipleri, araçlarını kayıt ettirirken bu sigortayı yaptırmak zorundadır.

Kasko Sigortası: İsteğe bağlı olarak, araç sahipleri kasko sigortası yaptırarak kendi araçlarının zararlarını da karşılayabilir.

Konut Sigortası: Konut sigortası, ev sahiplerinin mülklerini yangın, hırsızlık, doğal afetler gibi risklere karşı korumak amacıyla yapılır. Bu sigorta türü, özellikle şehirlerde ve kırsal bölgelerde giderek yaygınlaşmaktadır.

Hayat Sigortası: Hayat sigortası, bireylerin ailelerini maddi olarak korumak amacıyla yaptırdığı bir sigorta türüdür. Sigortalı kişinin vefatı durumunda, poliçede belirtilen kişilere tazminat ödenir.

Tarım Sigortası: Ruanda'nın ekonomisinde tarım önemli bir yer tuttuğu için, çiftçilerin ürünlerini ve hayvanlarını korumak amacıyla tarım sigortası sunulmaktadır. Bu sigorta, doğal afetler, hastalıklar ve diğer risklere karşı koruma sağlar.

Seyahat Sigortası: Ruanda'ya gelen turistler veya yurtdışına seyahat eden Ruanda vatandaşları, seyahat sigortası yaptırarak sağlık, bagaj kaybı ve seyahat iptali gibi durumlara karşı korunabilir.

Bankacılık Mevzuatı

Ruanda'daki bankacılık mevzuatı, ülkenin finansal sistemini düzenleyen ve denetleyen yasalar, yönetmelikler ve kurallardan oluşur. Ruanda'nın bankacılık sektörü, Ruanda Ulusal Bankası (National Bank of Rwanda - BNR) tarafından denetlenir ve düzenlenir. BNR, ülkenin merkez bankası olarak para politikasını yönetir, finansal istikrarı sağlar ve bankacılık sektörünün düzenlenmesinden sorumludur. Ruanda'da banka veya finansal kurum kurmak için BNR'den lisans alınması zorunludur. Lisans Türleri, Ticari Bankacılık Lisansı, Mikrofinans Kuruluşu Lisansı, Kalkınma Bankası Lisansı ve Mortgage Bankacılığı Lisansı Lisans Başvuru Süreci: Başvuru sahibinin finansal yeterliliği, iş planı, yönetim yapısı ve uyumluluk durumu incelenir. Minimum sermaye gereklilikleri karşılanmalıdır (örneğin, ticari bankalar için asgari sermaye gereklilikleri yüksektir). Asgari Sermaye Gereklilikleri Ruanda'da banka kurmak için belirli bir asgari sermaye gereklidir. Bu miktar, banka türüne göre değişir: Ticari bankalar için genellikle yüksek sermaye gereklilikleri vardır. Mikrofinans kuruluşları için sermaye gereklilikleri daha düşüktür. Sermaye yeterlilik oranları, uluslararası standartlara (Basel III gibi) uygun olarak belirlenir. Yönetim ve Uyumluluk, Bankalar, BNR tarafından belirlenen yönetim ve uyumluluk standartlarına uymak zorundadır.

Ruanda, finansal kapsayıcılığı artırmak için mikrofinans kuruluşlarına önemli bir rol vermiştir. Mikrofinans kuruluşları, küçük işletmelere ve düşük gelirli bireylere finansal hizmetler sunar. Bu kuruluşlar, BNR tarafından düzenlenir ve denetlenir.

Ruanda, bankacılık sektörünü modernize etmek ve dijitalleşmeyi teşvik etmek için sürekli olarak yeni düzenlemeler ve politikalar geliştirmektedir. Özellikle mobil bankacılık ve dijital ödeme sistemleri, ülkenin finansal kapsayıcılık hedeflerine önemli katkı sağlamaktadır.

Ruanda'daki bankacılık mevzuatı, uluslararası standartlara uygun olarak düzenlenmiştir ve finansal istikrarı, şeffaflığı ve kapsayıcılığı hedeflemektedir. Bankacılık sektörü, Ruanda Ulusal Bankası (BNR) tarafından sıkı bir şekilde denetlenmekte ve düzenlenmektedir. Yabancı

yatırımcılar için de uygun bir ortam sunan Ruanda, Afrika'nın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biridir.

Daha detaylı bilgi için Ruanda Ulusal Bankası'nın (BNR) resmi web sitesini ziyaret edebilirsiniz (<https://www.bnr.rw>)

Ruanda'daki bankalar, hem yerel hem de uluslararası finansal kuruluşlar tarafından temsil edilmektedir. Bu bankalar, ticari bankalar, mikrofinans kuruluşları ve kalkınma bankaları gibi çeşitli türlerde hizmet sunmaktadır. Ruanda'daki Aktif Bankalar türlerine ve faaliyet amaçlarına göre şöyledir:

Ticari Bankalar:

-Bank of Kigali (BK): Ruanda'nın en büyük ve en eski ticari bankasıdır. Hem bireysel hem de kurumsal müşterilere hizmet verir.

-Equity Bank Rwanda: Kenya merkezli Equity Group'un bir parçasıdır. Mikrofinans ve ticari bankacılık hizmetleri sunar.

-Ecobank Rwanda: Pan-Afrikalı bir banka olan Ecobank'ın Ruanda şubesidir. Geniş bir hizmet yelpazesi sunar.

-GT Bank Rwanda: Nijerya merkezli Guaranty Trust Bank'ın Ruanda şubesidir. Ticari ve bireysel bankacılık hizmetleri sunar.

-I&M Bank Rwanda: Kenya merkezli I&M Bank'ın Ruanda şubesidir. Kurumsal ve bireysel bankacılık hizmetleri sunar.

-Cogebanque: Ruanda'da faaliyet gösteren yerel bir ticari bankadır. Bireysel ve küçük ölçekli işletmelere yönelik hizmetler sunar.

-Access Bank Rwanda: Nijerya merkezli Access Bank'ın Ruanda şubesidir. Ticari ve bireysel bankacılık hizmetleri sunar.

-KCB Bank Rwanda: Kenya merkezli Kenya Commercial Bank'ın Ruanda şubesidir. Geniş bir hizmet yelpazesi sunar.

-NCBA Bank Rwanda: Kenya merkezli NCBA Bank'ın Ruanda şubesidir. Ticari ve bireysel bankacılık hizmetleri sunar.

-Banque Populaire du Rwanda (BPR): Atlas Mara grubunun bir parçasıdır ve Ruanda'da geniş bir şube ağına sahiptir.

Kalkınma Bankaları

-Rwanda Development Bank (BRD): Ruanda'nın kalkınma hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. Tarım, altyapı ve enerji sektörlerine odaklanır.

Mikrofinans Bankaları

-Urwego Opportunity Bank: Özellikle düşük gelirli bireylere ve küçük işletmelere mikrofinans hizmetleri sunar.

-Zigama Credit and Savings Bank (CSPB): Ruanda Savunma Bakanlığı personeli ve aileleri için kurulmuş bir mikrofinans kuruluşudur.

-Unguka Bank: Ruanda'da küçük işletmelere ve bireylere mikrofinans hizmetleri sunar.

-Urwego Bank: Ruanda'da mikrofinans hizmetleri sunan bir başka önemli kuruluştur.

Vizeler

Ruanda vize politikaları, ülkeye giriş yapacak kişilerin uyruğuna ve seyahat amacına göre değişiklik göstermektedir.

Vize Türleri:

-Turistik Vize: Süre: 30 gün (tek veya çok girişli), Amaç: Turizm, aile ziyareti veya kısa süreli seyahatler için kullanılır. Gereklilikler: Pasaport, seyahat planı, konaklama bilgileri ve dönüş bileti.

-Ticari Vize: Süre: 30 gün (tek veya çok girişli), Amaç: İş toplantıları, ticari görüşmeler veya yatırım amaçlı seyahatler için kullanılır. Gereklilikler: Davet mektubu, iş yazışmaları ve diğer ticari belgeler.

-Transit Vize: Süre: 7 gün, Amaç: Ruanda üzerinden başka bir ülkeye seyahat edecek kişiler içindir. Gereklilikler: Devam eden seyahat biletleri ve gidilecek ülkenin vizesi.

-Konferans Vizesi: Süre: Etkinlik süresine göre değişir. Amaç: Ruanda'da düzenlenen uluslararası konferans, seminer veya toplantılara katılım için kullanılır. Gereklilikler: Etkinlik davetiyesi ve katılım belgeleri.

-Çalışma Vizesi: Süre: 1 yıl (yenilenebilir), Amaç: Ruanda'da çalışmak isteyen yabancılar içindir. Gereklilikler: İş sözleşmesi, işveren mektubu ve Ruanda Göçmenlik Ofisi'nden onay.

-Öğrenci Vizesi: Süre: Eğitim süresine göre değişir. Amaç: Ruanda'da eğitim alacak öğrenciler içindir. Gereklilikler: Kabul mektubu, eğitim kurumundan alınan belgeler ve finansal kanıtlar.

Vize Başvuru Yöntemleri

-e-Vize (Online Vize): Başvuru Adresi: Ruanda Göçmenlik Ofisi Resmi Sitesi, Süreç: Başvuru online olarak doldurulur, gerekli belgeler yüklenir ve ücret ödenir. İşlem Süresi: Genellikle 3 iş günü içinde sonuçlanır.

-Varışta Vize: Uygun Ülkeler: Türkiye dahil birçok ülke vatandaşı, Ruanda havalimanlarında varışta vize alabilir. Gereklikler: Pasaport, dönüş bileti, konaklama bilgileri ve vize ücreti.

Vize Muafiyeti

Bazı ülke vatandaşları Ruanda'ya vizesiz giriş yapabilir. Örneğin: Doğu Afrika Topluluğu (EAC) üyesi ülkeler (Kenya, Uganda, Tanzanya, Burundi, Güney Sudan) vatandaşları vizesiz girebilir. Diğer Ülkeler: Singapur, Filipinler, Mauritius, Hong Kong ve daha birçok ülke vatandaşı 90 güne kadar vizesiz kalabilir.

Gerekli Belgeler: Ruanda vizesi başvurusu için genel olarak şu belgeler gereklidir: Geçerli pasaport (en az 6 ay geçerlilik süresi), Başvuru formu, Seyahat planı ve konaklama bilgileri, Dönüş bileti veya devam eden seyahat biletleri, Son 3 aya ait banka hesap dökümü (finansal yeterlilik kanıtı), Pasaport boyutu fotoğraf

Ruanda vizesi, genellikle tek veya çok girişli olarak verilir. Vize süresi uzatılabilir, ancak bunun için Ruanda Göçmenlik Ofisi'ne başvurmak gerekir. Ruanda, Doğu Afrika Turist Vizesini de uygulamaktadır. Bu vize ile Ruanda, Kenya ve Uganda'ya tek vize ile giriş yapılabilir.

Kaynak: T.C. Kigali Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği